

– h kritičnim študijam rojevanja korpusa nacionalne tradicije, njenih rab in zlorab, katerih točka opazovanja so razmerja moči. O tem ima »majhna« hrvška etnologija veliko povedati svetu in tudi na potrebo, da se zaveda svojega ponosa, Dunja Rihtman-Auguštin ni pozabila.

Problematika, ki jo poznamo tako iz knjige *Etnologija i etnomit* kakor tudi iz nekaterih že prej objavljenih razprav, je v pričujočem delu nekoliko strnjena, vendar prav nič oropana avtoričinega znanstvenega angažmaja in spoznanj. Njenemu kratkemu uvodu, v katerem pojasnjuje vezivo objavljenih razprav, sledijo naslednje: 1. Med etničnostjo in narodom/nacijo; 2. Vuk Karadžić: preteklost in sedanjost ali O zgodovini ljudske kulture; 3. Zadruga med resničnim in zamišljenim redom; 4. Antun Radić: kmetje v Hrvate; 5. Distanciranje etnologije od politike; 6. Etnologija socializma in po njem; 7. Etnologija in etnomit; 8. Antropologiziranje etnologije; 9. Etno-antropolog na domačem terenu: opazovati ali biti priča?; 10. Mednarodno sodišče za vojne zločine v bivši Jugoslaviji in antropološka ekspertiza. Sledita še Bibliografija in Seznam imenskih, krajevnih in stvarnih iztočnic. – Skratka, zgledno in več kakor korektno opravljeno avtorsko in uredniško delo.

Ingrid Slavec Gradišnik

Zoe Bray, *Living Boundaries. Frontiers and Identity in the Basque Country*. – Brussel: P. I. E.; Bern etc.: Peter Lang, 2004. – 273 str., ilustr.

Zoe Bray je deloma prirejeno doktorsko disertacijo (European University Institute) strnila v deset poglavij. Predstavila je prostor na francosko-španski meji, ki je v zadnjih dvajsetih letih v politični retoriki poznan pod imenom Bidasoa-Txingudi. Prostor obravnava kot srečevališče špansko, francosko in baskovsko govorečih posameznikov in predvsem kot prostor prepoznavanja simbolov in postavljanja označevalcev, ki soustvarjajo trenutne pripadnosti prostoru. To razume kot produkt fluidne in spremenljive rabe simbolov in mejnosti in ne kot trdno konfiguracijo simbolnih označevalcev, zato tudi daje prednost terminu *identifikacija* pred identiteto. Sam koncept *mejnost*, ki je smiseln zaradi območja samega, pa je uporabljen kot orodje za opazovanje in razumevanje načina, kako posamezniki sestavljajo in izražajo svojo identifikacijo, pa tudi, kako so vpleteni v prizadevanje po nadzoru simbolnih označevalcev, da pridobijo in utrdijo moč.

Delo temelji na štiriletnem sledenju problematiki in triletnem občasnem terenskem delu v dveh mestih na španskem (Irun in Hondarribia) in enem na francoskem ozemlju (Hendaia). Čeprav so si vsa tri mesta blizu drugo drugemu, so različna, saj sta francoska in španska država pustili svoj pečat na političnem, kulturnem in jezikovnem področju ter vplivali na ekonomski in družbeni razvoj. Pri tem Brayeva opaža, da imajo vsa tri mesta opazno baskovsko kulturno dediščino, kar je ob stikih lahko vir tako spodbud kakor tudi napetosti.

V monografiji je v ospredju čas po Schengenskem sporazumu (1985), ko so začeli zginjati vidni simboli na meji, kar je številne obmejne skupnosti spodbudilo, da so znova začele označevati svoje družbenokulturne, ekonomske in uradne povezave s sosednjimi skupnostmi in znova premišljati, kako izražajo svoj položaj do sosedov na drugi strani državne meje.

V delu se prepletajo zapisi iz terenskega dnevnika, predvsem avtoričina osebna opažanja, mnenja in povzetki delno vodenih intervjujev, dopolnjeni s teoretskimi premisleki o identiteti, mejnosti, kulturi.

V prvem poglavju na podlagi vidnih, zvočnih zaznav in vonjev ugotavlja bistvene razločke med tremi mesti. Pozorna je na rabo krajevnih napisov, pogovornega jezika, na arhitekturo

državnih institucij, na njihova imena, na urnike trgovin, opremo in poimenovanje lokalov, na okus za hrano in pijačo, na način oblačenja, na to, katero radijsko postajo poslušajo, na to, da se ljudje v obeh španskih mestih večkrat in intenzivneje odišavljajo, da je mogoče v francoski Hendaii jesti slaščice, ki jih v drugih dveh mestih ni, da sta Irun in Hondarribia polni zvokov, klepeta, brenčanja motorjev, Hendaia pa je ves dan mirna.

V drugem poglavju avtorica poudarja, da je tako kakor vsak družbeni fenomen tudi zgodovina konstrukt, na katerega pogosto vplivajo politični interesi. Zato poudarja notranjo povezavo med rabo simbolov in izvajanjem politične moči in iz tega premisleka sklene, da ni mogoča le ena »prava« verzija zgodovine, temveč da imajo določeno stopnjo veljavnosti prav vse socialno sprejemljive verzije. Španska in francoska država sta skoz čas ustvarjali vsaka svojo obliko nacionalne zgodovine in zgolj to tudi preučevali. Zato so se številni sodobni baskovski zgodovinarji lotili revizije zgodovine in sprijeli z definicijo pomena »baskovske identitete« (avtorica na podlagi simpatiziranja s teorijami o identifikaciji besedno zvezo vedno navaja med narekovajema). Na tem mestu in tudi v petem poglavju avtorica razkriva močno povezanost med »baskovsko identiteto« in jezikom. Ta pod diktaturo generala Francisca Franca y Bahamonde ni bil priznan kot uradni jezik, temveč je bil zreduciran na status jezika, ki ga je govorilo večinoma le podeželsko prebivalstvo v družinskem krogu. Sčasoma je raba baskovskega jezika v javnosti narasla do te mere, da je prav jezik postal tisti impulz, ki je sprožil zavedanje o drugačnosti od ostale Španije, kar je vodilo v ustanovitev levo usmerjenega političnega gibanja za baskovsko neodvisnost ETA. Čeprav je pahljača baskovskih strank danes zelo razpeta, avtorica opozarja, da mnogi še vedno menijo, da je prizadevanje za javno rabo baskovskega jezika povezano s sprejemanjem nacionalističnih idej ETE.

V nadaljevanju ne poudarja toliko jezikovne vpetosti vseh treh jezikov v politiko, temveč jo bolj zanima raba lokalnega dialekta, ki poudarja lokalno pripadnost. Meni, da se simbolni boj, ki se kaže v rabi jezika, odvija na več področjih: od izbire osebnega imena do baskovskega načina črkovanja osebnih imen in imen trgovin, podjetij, lokalov, razvojnih družb in rastoče rabe baskovskega poimenovanja kraja. Spoznanje terenskega dela je, da naravni govorci baskovskega jezika v določenih neformalnih pogovorih (iz)rabljajo jezik, da začrtajo svoje simbolne meje. Učinek jezikovnih mej je močno kulturno razlikovanje.

Brayeva kulturo dojema v duhu postmodernega preobrata kot mrežo skupnih, vendar pa nenehno izpogajanih in spodbijanih pomenov (C. Geertz), in zato poudarja, da jo je treba vedno preučevati v interakciji, saj kot člani družbe ne vplivamo le drug na drugega, temveč vsak posameznik zase interpretira in manipulira s kulturnimi simboli v njihovem družbenem in materialnem kontekstu.

V tretjem poglavju Brayeva razreši dileme o pomenu »baskovske identitete«. Iz terenskih zapisov sledi načinu oblačenja, glasbi, ki jo posamezniki poslušajo, izbiri delovnega prostora in prostora za preživljanje prostega časa. Na podlagi teh razločkov poudarja, da raziskave o »baskovski identiteti« ne morejo biti osredinjene zgolj na psihološke, etnične ali jezikovne značilnosti prebivalcev regije, temveč izključno na politične ugotovitve o obstoju in obrambi baskovskega naroda ali na manifestacijo t. i. tradicionalne baskovske folklore. Vendar pa njen namen ni kritika podobe o baskovski izjemnosti in različnosti, temveč pogled onstran teh predstav, da bi odkrila, kako so te podobe uporabljene v družbenih interakcijah. Iz množice identifikacij izbere ključna predstavnika t. i. baskovske družbe: politično angažiranega baskovskega patriota *abertzale* in politično neangažiranega, vendar probaskovsko usmerjenega *euskaltzale*. Politično neangažiranost pa, po njenem mnenju, izkoriščajo nekateri pripadniki *abertzale*, ko v nizu občutkov, ki pričajo o močni navezanosti na baskovsko kulturno skupnost, vključno z zahtevami po promociji lokalne kulture in jezika, poudarjajo le idejo o separatizmu. Brayeva v tem vidi odsev delovanja mreže

baskovskih kulturnih in političnih pobud, ki so povezane z levo usmerjeno, *abertzale*, ideologijo, katere cilj je lastna kultura v lastni državi.

V četrtem poglavju so predstavljene izkušnje lokalnega prostora s posebnim poudarkom na oblikovanju in prehajanju družbenih in političnih meja ter različni, včasih konfliktni, pogledi posameznikov na mejo. Na eni strani državna meja ponuja posameznikom priložnosti, da se vpletajo v strategije, ki prinašajo maksimalne prednosti v okolju, v katerem živijo, po drugi strani pa deluje kot stalno opozorilo politično in administrativno razdeljene države. Nacionalisti to mejno razdelitev tudi obrnejo sebi v prid; zanje meja ni ločnica med državama, temveč stičišče dveh delov razdeljene Baskije in primeren prostor za promocijo nacionalističnih idej na čezmejnih srečanjih.

Mejna območja se vedno pokažejo kot območja s posebnim pomenom, ne gre le za območja, ki krmarijo med ekonomskimi ugodnostmi, državnimi omejitvami in izražanjem politične moči, temveč delujejo kot močna simbolna polja in, kot omenjeno, tudi polja stereotipov in predstav o ljudeh na drugi strani meje. Pri tem se avtorica dotika tudi nacionalizma in stereotipov. Prav s tovrstnimi opisi dokazuje, da meja med tremi mesti v dejanskih razmerah, kljub odpravi mejnih prehodov, še vedno obstaja predvsem v socialnih interakcijah.

V nadaljevanju vzame pod drobnogled mejo kot simbolno polje, zato poudarja vpliv in delovanje politične retorike. Obmejno območje je s priključitvijo Španije EU leta 1995 pridobilo poseben status, saj se je z močno politično spodbudo začel med ljudmi razvijati občutek o obmejnem prostoru kot enotnem prostoru. Vendar pa nadaljnji izsledki raziskave o barantanju s prostorom in njegovi rabi ter o delovanju posameznikov v prostoru pokažejo, da prostor le ni tako enoten, kakor ga navzven skušajo predstaviti politiki.

Prek analize prostora in izbire prostora ponočevanja avtorica pokaže, kako so prostorske meje uporabljene pri konstrukciji osebne in kolektivne identitete mladih. Jezikovne, politične mejnosti, mejnosti, povezane z oblačnjem, okusi, pijačami so v bistvu uporabljene in interpretirane različno, odvisno od posameznikove osebne drže. Pod splošno podobo skupne zabave oz. zabave na enak način avtorica prek subtilnih označevalcev nakaže razločke med skupinami ponočnjakov in s tem posredno med posamezniki. Dejstvo je, da si delimo skupne »zemljevide pomenov« (Geertz 1973), ki nam dajejo občutek pripadnosti isti skupini, in tudi občutek, »kdo smo«, vendar pa te pomene interpretiramo tudi individualno (A. P. Cohen). Brayeva to ponazori s terenskim opažanjem, da določeni ljudje izbirajo bar glede na naklonjenost kulturnemu in družbenemu kontekstu, za katerega domnevajo, da ga bodo v lokalni našli. Prostor tako lahko deluje kot simbolno zagotovilo kulturni pripadnosti: posameznik z njim in v njem postavlja simbolne meje in s tem loči tiste, ki pripadajo določeni kulturi, od tistih, ki ji ne. Avtorica tako tesno povezuje identifikacijo s prostorom in kulturo ter dopušča različne interpretacije, pri čemer poudarja, da so ključne posameznikove osebne izkušnje, njegov kolektivni spomin in vpliv drugih posameznikov.

Brayeva v uvodnem razmišljanju sedmega poglavja poudarja, da so poleg raziskav rabe javnega prostora pomembne tudi raziskave ritualnih komponent v krogu letnih praznovanj. Pritegnejo jo napetosti med praznovanjem, iz njih razbira, kako se pri posameznikih ali skupinah ustvarja občutek pripadnosti novemu prostoru Bidasoa-Txingudi. Sledijo opisi priprav, sodelovanja in sporov (tudi družinskih) v zvezi z Alardo, nekakšni psevdovojaško parado, ki jo praznujejo v obeh španskih mestih na enak način, vendar ločeno in ob različnih datumih. Avtorica na Alardo gleda skozi lečo rekonstrukcije t. i. skupne preteklosti, podprte z mitologijo in junaškimi zgodbami, ki spodbuja občutek enotnosti, in vpeljuje elemente rituala. Poudarja, da je vsaka tradicija tudi inovacija, saj se nobeno ohranjanje kulturnih oblik ne izogne dinamičnim procesom zlivanja in mešanja. Z ločenima praznovanjema Alarde pa pokaže, da tradicija služi identificiranju ljudi z

določeno skupino, po drugi stran pa je lahko v družbenem kontekstu hkrati mejnik in zbirališče kulturne napetosti.

Zoe Bray v naslednjih dveh poglavjih podrobno upodobi čezmejno sodelovanje, pri čemer opazuje predvsem družbene, kulturne in ekonomske projekte povezovalnega organa, im. Consortium. Sprva analizira poslance v tej čezmejni ustanovi, kako z jezikovnimi mejami, rabo prostora, gestami in osebnim videzom zagovarjajo in potrjujejo lastno pojmovanje sébnosti in s tem tudi etnično pripadnost in politične nazore, nato pa analizira sam organ. Pripomni, da je že v osnovi številnih človekovih dejanj vedno opazna želja po izvajanju in ohranitvi moči; tako tudi Consortium ni izjema. Prizadeva si promovirati nov skupni občutek lokalne pripadnosti ne glede na državne meje. Ko avtorica analizira procese v Consortiumu, hkrati analizira vrsto različnih načinov razumevanja, izražanja in instrumentalizacije novo spodbujane identitete o »pripadnosti Evropi«. Pri tem pa opomni na predpostavko, da posameznikove simbolne meje variirajo glede na družbeni kontekst in temu primerno so različni tudi načini, s katerimi doživljajo predstavo o pripadnosti in identifikaciji. Izziv, s katerim se srečujejo politiki in ustvarjalci politike, je, da upoštevajo te razlike in da hkrati zagotovijo, da so čezmejni projekti odprti, fleksibilni in harmonični.

Delo sklene s predstavitvijo težav v prizadevanju pri utiranju poti novim občutkom lokalni in evropski pripadnosti v kompleksnem družbenokulturnem kontekstu.

Ob koncu tudi poudarja, da je njena analiza relevantna v kateremkoli okolju, kjer pobude različnih institucij oblikujejo predstavo in mnenje skupine ali posameznika o samem sebi. Vsekakor se je z njo mogoče strinjati, saj zadošča že metodološki vidik: vsak raziskovalec/raziskovalka, ki se ukvarja z obmejno tematiko, lahko poišče vzporednice s svojim terenom. Koristni so predvsem njeni metodološki poudarki, napotki za opazovanje z udeležbo in njene interpretacije terenskih podatkov, v katerih spretno razlaga sodobne pojave, da bi pridobila celovito razumevanje človekovega bitja in socialne okolice. Poleg tega avtoričini teoretski premisleki o kulturnih procesih vseskozi usmerjajo poglobljeno terensko delo in se z njim tudi družijo v izredno berljivo celoto.

Katja Jerman

Edgar Hösch, Karl Nehring u. Holm Sundhausen (Hrsg.), *Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*. Redaktion Konrad Clewig. – Wien: Böhlau; Stuttgart: UTB, 2004. – 776 S., Abb.

Auf der Suche nach zusammenfassenden Nachschlagewerken über den südosteuropäischen Raum erweist sich das Biographische Lexikon zur Geschichte Südosteuropas ein Vierteljahrhundert nach seinem Erscheinen noch immer als ein unentbehrliches Hilfsmittel. Bei allem unbestrittenen Wert, der sich nicht zuletzt aus der bisherigen Einzelstellung des Werkes in der einschlägigen wissenschaftlichen Literatur ergibt, kann freilich nicht übersehen werden, daß sich in der Forschung vielfach neue Erkenntnisse ergeben haben. Dazu wurde dort nur ein begrenzter Teil des weiten Feldes der südosteuropäischen Geschichte erfaßt, wie auch die mit dem Ablauf der historischen, politischen und gesellschaftlichen Ereignisse eng verflochtenen künstlerischen und kulturellen Erscheinungen kaum beachtet wurden. Das trifft in gleicher Weise für den historischen Abrisse zu, die den einzelnen südosteuropäischen Ländern gewidmet wurden, ebenso wie zum größten Teil für die einzelnen Bände der Südosteuropa-Handbuches.

Die so über die Jahre immer wieder schmerzvoll empfundene Lücke in der wissenschaftlichen Südosteuropaliteratur hat nun einen bemerkenswerten Versuch zur Schließung gefunden.